

EUROPEAN VALUES STUDY

WPROWADZENIE

W obecnym numerze „Studiów” przedstawiamy trzy teksty powstałe na podstawie analiz danych zebranych na przełomie 2017 i 2018 roku w ramach Europejskiego Sondażu Wartości (EVS). Jest to projekt pod wieloma względami wyjątkowy, dlatego warto go zaprezentować nieco bardziej szczegółowo.

Projekt został zainicjowany w latach siedemdziesiątych przez prof. Jana Kerkhofsę z Catholic University of Leuven oraz prof. Ruuda de Moora, rektora Uniwersytetu w Tilburgu. Pierwsze badanie ankietowe zostało przeprowadzone w 1981 roku, na reprezentatywnych próbach mieszkańców 10 państw tworzących wówczas Europejską Wspólnotę Gospodarczą. Jego celem była odpowiedź na pytanie, jakie wartości łączą, a jakie dzielą mieszkańców tych państw. Szczególną wagę przypisywano do pytania, czy wartości chrześcijańskie nadal zachowują znaczenie w życiu i kulturze Europejczyków, czy też są zastępowane przez inne w miarę spójne systemy wartości.

Inspiracją do tego pierwszego badania mogły być opublikowane przez Ronalda Ingleharta (1977) wyniki badań ukazujących związek między poziomem zaspokojenia potrzeb a zmianami wartości, które ożywiły zainteresowanie tym ostatnim pojęciem. Wychodząc od teorii hierarchii potrzeb Maslowa, Inglehart pokazywał, że wraz z rozwojem gospodarczym zachodnich społeczeństw, wartości ich mieszkańców ulegają przemianom obejmującym odchodzić od koncentrowania się na kwestiach związanych z materialnym dobrobytem i fizycznym bezpieczeństwem w kierunku coraz częstszego nacisku kładzionego na jakość życia jednostek.

W latach poprzedzających drugą edycję badań EVS nawiązano ściślejszą współpracę z World Values Survey (WVS), włączając do kwestionariusza pytania testujące opisywane przez Ingleharta dwa główne kierunki przemian wartości: 1. od wartości religijno-tradycyjnych do świecko-racjonalnych, oraz 2. od wartości materialnych (przetrwania) do ekspresyjnych (samorealizacji). Z tych

dwu kierunków przemian wynikała hipoteza o fragmentacji i indywidualizacji wartości. A także założenie, że opisywane przemiany są tym bardziej widoczne, im bardziej rozwinięte (bogatsze) jest społeczeństwo.

W 1990 roku badanie EVS zostało powtórzone a do projektu dołączyły inne kraje europejskie, w tym kilka z Europy Środkowo-Wschodniej, wśród których znalazła się również Polska. W sumie badaniami objęto 26 krajów. W trzeciej edycji EVS realizowanej w latach 1999–2000 liczba ta wzrosła do 32, a w czwartej, z 2008 roku – do 47 krajów, obejmując również kilka krajów pozaeuropejskich. W ostatniej, piątej już edycji EVS biorą udział 42 kraje. Kwestionariusz został przygotowany w kooperacji z World Values Survey i jest w około 70% zgodny z kwestionariuszem WVS.

Badania EVS/WVS reprezentują obecnie najpoważniejsze przedsięwzięcie w obszarze socjologicznych badań nad wartościami. Na jego wyjątkowość składa się kilka czynników. Po pierwsze, rezultaty tych badań mają nie tylko wartość aktualną jako pomiar stanu opinii publicznej w danym momencie czasowym, ale prezentują też znaczącą, trwałą wartość naukową. Koncentrują się bowiem nie tyle na opisie kulturowego zróżnicowania wartości, lecz są w systematyczny sposób podporządkowane testowaniu hipotez pozwalających na rozwijanie naszej wiedzy o roli wartości w sterowaniu ludzkimi działaniami. Stają się zatem ważnym zasobem pozwalającym na wyjaśnianie zarówno przemian wartości, jak i ogólniejszych procesów zmian społeczno-politycznych, zachodzących współcześnie (zob. Inglehart, Norris 2016).

Po drugie, oferują unikalną możliwość śledzenia i porównywania zmian w wartościach różnych społeczeństw. Mimo że w kolejnych edycjach kwestionariusz EVS ulegał pewnym modyfikacjom, to powtarzane co dziewięć lat na reprezentatywnych próbach badania pozwoliły na zgromadzenie olbrzymiej ilości porównywalnych danych, obejmujących najważniejsze obszary ludzkiego życia. Dane uzyskiwane w trakcie kolejnych badań EVS stały się podstawą do sformułowania wielu ważnych twierdzeń na temat zakresu podobieństw społeczeństw europejskich, podtrzymały również tezę o indywidualizującym kierunku zachodzących w nich przemian wartości (zob. Ester, Halman, de Moor 1993).

Po trzecie, badania EVS są ściśle związane z historią jednoczenia się Europy. Znajdowało to dotąd swoje odzwierciedlenie nie tylko w rosnącej liczbie krajów biorących w nich udział, lecz również w fakcie, że ich wyniki były wielokrotnie prezentowane zarówno władzom Unii Europejskiej, jak i władzom poszczególnych krajów w nie zaangażowanych. Nabierają zaś szczególnego znaczenia obecnie, gdyż doświadczane w ostatnich latach zmiany polityczne, gospodarcze i społeczne powinny być w istotny sposób wpłynąć na hierarchię uznawanych wartości tak w krajach Unii Europejskiej, jak i w innych

krajach, stawiając ponownie pytanie o jedność i solidarność Unii Europejskiej oraz o tożsamość europejską.

Udział polskiego środowiska naukowego w projekcie EVS stał się możliwy dzięki wysiłkom prof. Aleksandry Jasińskiej-Kani, która stworzyła podstawowy trzon zespołu i kierowała nim w latach 1990, 1999 i 2008, kiedy to zrealizowane zostały trzy pierwsze polskie edycje EVS. W ostatniej, czwartej edycji przejęłam od niej tę funkcję. W porozumieniu z całym zespołem już na etapie projektowania postanowiliśmy obudować ilościowy sondaż serią badań jakościowych, przeprowadzając dodatkowo 12 zogniskowanych wywiadów grupowych (*focused group interview*, FGI), 29 pogłębionych wywiadów indywidualnych (*individual in-depth interview*, IDI) oraz analizy treści wybranych mediów społecznościowych.

Teksty opublikowane w tym numerze pokazują różne sposoby wykorzystania zebranych materiałów. Sławomir Mandes skupia się na diachronicznym wymiarze danych i podejmuje problem przemian religijności Polaków, stawiając tezę, że podlegają one procesowi prywatyzacji religii i przeczą założeniom teorii Casanovy na temat roli religii publicznej w Polsce. Z kolei Jerzy Bartkowski zainteresowany jest przede wszystkim możliwościami analiz porównawczych oferowanych przez dane EVS i koncentruje się na rzadko badanej grupie zwolenników rządów wojskowych, wydobywając społeczne uwarunkowania wyboru takiej odpowiedzi. Wreszcie, tekst Agnieszki Karlińskiej i Mai Sawickiej zawiera wyniki analizy wywiadów, przeprowadzonej niewykorzystywanymi w socjologii metodami lingwistyki korpusowej. Autorki skupiły się na odtworzeniu postrzeganych przez badanych relacji łączących jednostki z systemem, a uzyskane przez nich wyniki tworzą ważny kontekst dla interpretacji danych z sondażu EVS, zachowując walory metody ilościowej.

Zapraszamy do korzystania z danych EVS. Więcej informacji na ten temat na stronie <https://europeanvaluesstudy.eu>.

Mirosława Marody¹

■ LITERATURA PRZYWOŁANA

Ester Peter, Halman Loek, de Moor Ruud (1993), *Individualizing Society. Value Change in Europe and North America*, Tilburg: Tilburg University Press.

Inglehart Ronald (1977), *The Silent Revolution. Changing Values and Political Styles among Western Publics*, Princeton: Princeton University Press.

Inglehart Ronald, Norris Pippa (2016), *Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash*, Cambridge: Harvard Kennedy School, <https://research.hks.harvard.edu/publications/getFile.aspx?Id=1401> (dostęp 9.08.2018).

¹ E-mail: marodymi@is.uw.edu.pl; ORCID: 0000-0002-8448-9522